

8. Het avondmaal

In deze een-na-laatste bijdrage in de serie over onze erediensten kijken we naar het ‘dankbaarheidskarakter’ van een avondmaalsviering. We danken God voor de gaven van brood en wijn. Daar komt ook de naam ‘eucharistia’ vandaan, Grieks voor ‘dankzegging’. De grondvorm van het christelijke tafelgebed is het joodse tafelgebed, waar aan tafel God de HEER gezegend wordt om gaven van de wijnstok en het brood. De vorige keer wees ik al op het mooie, korte joodse gebed in ons Liedboek, nummer 229.

In het tafelgebed van de christelijke eredienst gaat het niet alleen om de gemeente die op dat moment viert aan de tafel. In de dankzegging wordt de hele wereld betrokken, je zou kunnen zeggen: de kring wordt steeds breder. Het gaat om de kerk wereldwijd en hemelhoog. Dus ook om állen die staan rondom Gods troon, zoals het bijbelboek Openbaringen dat zo kleurrijk schildert. Daarom mondt het tafelgebed uit in een grote lofzang, die hemel en aarde verbindt. Mensen van boven en mensen beneden zingen Hem de lof toe. Om de bevrijding die God geeft, mogen we met het hele volk van God Hem méé gaan loven, alle zangers in de hemel, de aartsvaders en de profeten, apostelen en martelaren, allen die ons zijn voorgegaan op de aarde. Hemel en aarde doen mee in de grote lofzang. Tijdens dit gedeelte, als we dit bidden, dan moet ik soms bijvoorbeeld aan mijn oude psalmen-zingende-opa denken. Zo zullen velen aan bepaalde mensen denken tijdens dit onderdeel bij het avondmaal..!

Deze lofzang noemen we het Sanctus (‘heilig’) en het Benedictus (‘gezegend’). Sanctus naar het driemaal heilig in Jesaja 6:3 (en ook in Openbaringen 4:8). Benedictus naar de Psalmen 24, 98 en 118: Gezegend hij die komt in de naam van de Heer. In Matteüs 21:9 worden die psalmteksten geciteerd, wanneer de Heer zijn intocht houdt in Jeruzalem: Hosanna voor de Zoon van David! Gezegend Hij die komt in de naam van de Heer. Hosanna in de (hoogste) hemel!

De traditie van het Sanctus en het Benedictus stamt uit de kerk van Egypte en gaat terug tot ca. 350. Van daaruit is het een vast bestanddeel geworden in de liturgie van het Oosten en van het Westen. In het Liedboek zijn voorbeelden te vinden onder de nummers 404 t/m 406.

Hoe ging dit in de tijd van de Reformatie? Maarten Luther behield in 1523 van de mis alleen de prelatie (“Heilige Vader, machtige eeuwige God, om recht te doen aan uw heerlijkheid, om heil en genezing te vinden zullen wij u danken, altijd en overal door Christus onze Heer”), de inzettingswoorden uit de eerste Korinthebrief, het Sanctus en Benedictus en het Onze Vader. Daarop volgde de vredegroet, ‘die de vergeving der zonden aankondigt, de enige en waarachtige voorbereiding tot de tafel des Heren’ en het Agnus Dei (het Lam Gods).

In 1526 ging hij nog een stapje verder in zijn herziening van de tafelliturgie. In de ‘Deutsche Messe’ van genoemd jaar liet hij de prelatie weg en voegde hij een vrije hertaling toe van het Onze Vader. De inzettingswoorden werden nadrukkelijk gezongen op dezelfde toon als waarop de evangeliezing geciteerd werd: de inzettingswoorden zijn immers woorden van Jezus Christus. En na de inzettingswoorden moest ook direct gedáán worden wat daarvoor werd gezégd. Dus geen gezang meer en geen gebed, na de inzettingswoorden volgt direct het delen van brood en wijn. Het Sanctus en Benedictus liet Luther vervolgens *tijdens* de viering van het avondmaal zingen.

Calvijn dacht in deze dingen niet heel veel anders dan Luther. Het liefst wilde Calvijn eigenlijk dat er op elke dag minstens in één kerk in Genève het avondmaal gevierd zou worden. Iedere *dag* moeten we toch leven uit Gods vergevende goedheid, ons betoond in het sterven en opstaan van Christus? Daarom hoort in een protestantse kerk eigenlijk iedere zondag het avondmaal gevierd te worden – (elke dag naar de kerk gaan is wellicht wat veel, zo nuchter was Calvijn ook wel). De Synode van

Dordrecht bepaalde dat als elke zondag niet mogelijk is (!), het avondmaal toch minstens *vier* keer per jaar gevierd zou moeten worden, als absoluut minimum. Helaas werd dat de praktijk in Nederland. In de afgelopen jaren zien we (de behoefte aan symboliek neemt weer toe?) dat steeds meer protestantse kerken kiezen voor een maandelijkse viering van het avondmaal.

In de Dorpskerk vieren wij gemiddeld 6 tot 7 keer per jaar avondmaal.

Het Agnus Dei (het Lam Gods) wordt in de klassiek-oecumenische liturgie gezongen tijdens de toebereiding. Dat is het moment waarop het brood gebroken en de wijn ingeschonken wordt. De tekst hiervan is:

Christus, o Lam Gods, dat der wereld zonden draagt. Erbarm U onzer.

Christus, o Lam Gods, dat der wereld zonden draagt. Erbarm U onzer.

Christus, o Lam Gods, dat der wereld zonden draagt. Geef ons uw vrede. Amen.

Het woord 'vrede' keert hier dus weer terug.

In het gloria zongen we: 'Ere zij God in den hoge en vrede op aarde'. Ook de roep om ontferming richting het Lam Gods klonk al bij het gloria. In de volledige tekst van het gloria klinken de woorden:

Lam van God, zoon van de Vader, die der wereld zonden wegdraagt. Ontferm U over ons.

Het Agnus Dei werd in de liturgie van de kerk van het Oosten al heel lang gezongen. Toen paus Sergius in de 7e eeuw naar Rome kwam, miste hij dit in de westerse liturgie. Hij zorgde ervoor dat het op deze plek (dus bijna aan het eind van de avondmaalsviering) gezongen werd, terwijl het brood door de diakenen gebroken en de beker volgeschonken werd. Het geeft te denken dat niet de voorganger maar gewoon de diakenen dit deden... ! De diaconie gaat immers voor in het breken en delen, zij leert de gemeente in Christus' Naam wat delen is!

De woorden 'Lam Gods' zijn afkomstig van Johannes de Doper, die naar Jezus verwijst als het Lam Gods dat de zonde van de wereld wegneemt (Johannes 1:29). Ook in Openbaringen 19: 9 klinkt het ('Gelukkig zijn zij die voor het bruiloftsmaal van het Lam zijn uitgenodigd'). Het Lam herinnert aan het paaslam (Exodus 12), dat gegeten moest worden vlak voor de uittocht uit Egypte.

In veel kerken en gemeenten worden deze woorden gezongen bij een avondmaalsviering. Waarom zou je eigenlijk zo'n oude tekst zingen? De woorden wekken bij velen een verlangen op. Er wordt gezongen over vrede, midden in de gebrokenheid. Midden in een gebroken wereld, vol lijden, zingen wij van heilheid. Je moet maar durven! Zonden worden vergeven, mensen aan elkaar verzoend. Wat onmogelijk lijkt, wordt in het koninkrijk van God mogelijk. En iets daarvan is zichtbaar in wat wij hier doen met en ontvangen in brood en wijn...

Het Agnus Dei plaatst de maaltijd in het perspectief van vergeving en verzoening. Hoe heilzaam en genezend kan dit zijn! Verzoening is een aanvaarding van de ander, maar ook van jezelf, alles staat in het perspectief van Gods genade. Volgens Luther, Calvijn en vele anderen is **dit** dus de enig juiste voorbereiding voor het avondmaal. Wie aan tafel gaat, laat het oude en de oude mens achter zich en **wordt wat hij/zij ontvangt: lichaam van Christus**, het nieuwe leven.

In het Liedboek staat een versie van het Agnus Dei van Andries Govaart (408g). Eigentijdse bewoordingen, die volgens mij de essentie heel sterk uitdrukken:

“Die zich breken laat,
onze schulden draagt,
doe ons proeven van uw vrede.”

3
Schaarsbergen, oktober 2023
ds. Theo Pieter de Jong

Tot zover voor deze keer, de volgende keer de laatste bijdrage!